

Ljudska prava u BiH - politika, da ili ne?

Piše:
mr sci.
**Jasminka
DŽUMHUR**
ombudsman za
ljudska prava BiH

Suočavajući se u svojoj svakodnevnoj praksi sa različitim povredama ljudskih prava svjedočila sam važnosti inkorporiranja ljudskih prava u sve sfere jednog društva. Ljudska prava se aktivno promoviraju i štite i unutar Evropske unije (EU) i predstavljaju jedan od značajnih elemenata u procesu pregovaranja i pridruživanja za svaku državu članicu od kojih se zahtijeva, između ostalog: ukidanje smrtne kazne, suzbijanje mučenja, rasizma i ksenofobije, sprečavanje ratnih zločina i genocida, te jačanje politika zaštite prava žena i djece, zaštita manjina, zaštita osoba s invaliditetom i drugih skupina za koje je uočena potreba angažiranog pristupa zaštiti njihovih ljudskih prava. Ljudska prava unutar EU, ali i globalno, sastavni su dio unutarnje i vanjske politike, kako EU u cjelini, tako i svake njene članice.

Upravo širina pravne nauke osigurava da se korištenjem njenih instrumenata ljudska prava integriraju u pravni poredak države, za što je preduslov osiguranje uvažavanja pravne nauke od strane građana, ali, prije svega, od strane nositelja vlasti. Ignoriranje ovog mehanizma od strane nositelja vlasti za posljedicu ima da uspostavljeni pravni sistem u nekoj državi često ne osigurava ljudska prava, čime se ugrožava opstojnost građana koji imaju isključivi suverenitet u jednom društvu, ugrožava stabilnost i mir, te otvara pitanje društvene, pravne i moralne odgovornosti nositelja vlasti, a na koje su građani putem izbora prenijeli svoj suverenitet.

Značaj ljudskih prava je prepoznat i u kontekstu Bosne i Hercegovine, te ne iznenađuje činjenica da su čak dva od 11 aneksa Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: Dejtonski sporazum) isključivo posvećena pitanju ljudskih prava. Nesumnjivo da se ugradnjom ljudskih prava u Dejtonski sporazum, koji u Aneksu 4 sadrži i Ustav BiH kao najviši pravni akt jedne društvene zajednice, promovira princip ustavne demokratije. Naravno, preduslov za uspostavu jedne države, kao pravno-političke zajednice, pored osnovna tri elementa koji čine državu: teritorij, stanovništvo i vlast jeste i postojanje zajedničkog i uzajamnog priznavanja članova zajednice, dakle građana, kao međusobno jednakih u pravima i slobodama. Upravo ustav je akt kojim se potvrđuje postojanje tog međusobnog i zajedničkog priznavanja i osigurava pravno konstituiranje zajednice. Ustav treba da osigura i organizacionu strukturu vlasti čije djelovanje je prije svega usmjereno na osiguranje jednakih prava i sloboda svim građanima, te sprečavanje i preveniranje kršenja njihovih ljudskih prava. Uspostavljanjem kriterija koji nekom od pojedinaca ili grupa u zajednici daje povlašteni status, kao što je etnička ili nacionalna pripadnost, jezik, boja kože, socijalni i ekonomski položaj, članstvo u političkoj partiji, vjerskoj zajednici, spol, seksualna orijentacija, dob i slično, a koje nema društveno opravdanje, automatski se narušava princip jednakog pristupa pravima i slobodama svim građanima, pod jednakim uslovima, čime se stvara disbalans na način da ovaj pojedinac ili grupa počinju uživati određeni višak prava ili sloboda, dok se u odnosu na ostale pojedince i kategorije to manifestira kao manjak prava i sloboda, čime se uvode diskriminatorne prakse. Dodatan problem za jedno društvo predstavlja pristup kojim se ovaj kriterij promovira u ustavu države čime se omogućava, a s obzirom na obavezu usklađivanja zakona sa ustavom, da ovaj kriterij postaje dozvoljeni pravni princip. Ovo nositeljima vlasti, kao donositeljima odluka, ostavlja visok stepen diskrecionog prava kojim se pojedinci ili grupe isključuju ukoliko ne pripadaju onima kojima je ustav dao povlašteni položaj. U uslovima postojanja nedovoljno razvijene pravne kul-

ture, tranzicije, postkonfliktnog statusa, ovakav pristup kreira i stanje u kojem suverenitet građanina nestaje, ljudska prava se marginaliziraju i isključivi prioritet dobija kriterij promoviran u ustavu države, čime se i fokus procesa prenosi isključivo na nositelje vlasti čija moć jača, a principi demokratije se gube. To za posledicu ima činjenicu da svako pitanje građanina veoma brzo dobiva epitet političkog, iako to u svojoj suštini nije. Tako se i žalbe kojima se građani obraćaju ombudsmanima, kao što su pitanja prava na pristupačnost osoba s invaliditetom, jednake zastupljenosti žena i muškaraca u svim sferama života, prava na naknadu za vrijeme porodijskog dopusta, prava na pravni lijek i efikasnu sudsku zaštitu, prava na jezik i samoodređenje, slobodu pristupa informacijama, često nastoje okarakterizirati kao politička pitanja.

Ako Ustav BiH daje tako značajnu ulogu ljudskim pravima, čak propisuje da ukoliko nacionalno zakonodavstvo nije usklađeno sa međunarodnim standardima ljudskih prava, nadležni organi su dužni direktno primijeniti međunarodne standarde, nejasno je kako u konačnici pitanja ljudskih prava postaju politička pitanja, posebno ako se uzme u obzir obaveza osiguranja neovisnosti državnih službenika, tužitelja, sudija..., dakle onih koji odlučuju o tim pravima. Dovođenje ljudskih prava u kontekst politike traži i određenje prema samom pojmu "politika", posebno imajući u vidu percepciju javnosti koja politiku u jednoj državi posmatra isključivo kroz prizmu djelovanja političkih partija, političara i slično i donekle ima negativan, pa čak i odbojan stav prema politici. Ovom stavu donekle doprinosi i ustavno uređenje Bosne i Hercegovine, njena organizaciona rascjepkanost na više nivoa vlasti na kojima se donose odluke, bez postojanja supkoordinacije i uz visok stepen izostanka koordinacije. Zanimljivo je činjenica da politika u svom širem značenju predstavlja okvir unutar kojeg se definiraju prioriteti i pravci za njihovo ostvarenje, uz korištenje dostupnih resursa, kako bi se ostvario napredak u jednom društvu. Neki politiku vide i kao kolektivnu djelatnost sa namjerom donošenja odluke o rješavanju problema i izvršenju, te odluke koja je obavezna za sve članove zajednice. Postoje različiti oblici politike: unutarnja i vanjska, opšta i posebna, lokalna, državna, međunarodna, socijalna, ekonomska, zdravstvena, ali i politika ljudskih prava. Iz ove prizme možemo zaključiti da ljudska prava jesu politika, ali kao cjelina, a ne u svjetlu individualnih žalbi koje podnose građani kako ombudsmanima, tako i drugim institucijama. Ipak, ovo otvara pitanje šta je politika ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, ko utvrđuje tu politiku, šta su njeni prioriteti i da li je i u kojoj mjeri prilikom njenog definiranja konsultovano civilno društvo i građani u cjelini. Nesporno da su vlasti u BiH u proteklom periodu donijele niz strateških dokumenata (akcioni planovi, strategije...) kojim su definirali djelovanje u cilju rješavanja određenih pitanja iz oblasti ljudskih prava, kao što je pitanje osiguranja prava djece, preveniranja i sprečavanja trgovine ljudima, osiguranja prava Roma i slično, ali se radi o fragmentiranim, neusaglašenim i nekoordiniranim dokumentima koji ne mogu odgovoriti na sam koncept ljudskih prava na način kako je država obavezana međunarodnim standardima koje je prihvatila. Upravo na ovu činjenicu konstantno ukazuju UN komiteti, Univerzalni periodični pregled (UPR), kao i tijela Vijeća Evrope prilikom razmatranja izvještaja koje BiH podnosi o primjeni konvencija koje je prihvatila i zahtijevaju od države da sačini akcioni plan za ljudska prava. Upravo ovaj akcioni plan bi bio politika Bosne i Hercegovine u odnosu na ljudska prava, koji bi osigurao okvirnu platformu za djelovanje svih državnih organa i institucija u BiH, čime bi se osigurala vladavina prava, kao garant pravne države.

■ ■
Ako Ustav BiH daje tako značajnu ulogu ljudskim pravima, čak propisuje da ukoliko nacionalno zakonodavstvo nije usklađeno sa međunarodnim standardima ljudskih prava, nadležni organi su dužni direktno primijeniti međunarodne standarde